

СТЪКЛОТО: ВИДИМО И НЕВИДИМО

Филип Гайдов

Видимостта като качествена характеристика се извява в обективната действителност като възможност най-фината природна оптична система – окото, да различи, идентифицира и по негов си път да фиксира видимия околнен свят. От друга страна, в субективен план видимостта може да има скрита, „невидима“ проява и това е полето на психофизичната чувственост. Сложно устроена, макар и далеч не най-съвършената, оптичната система на нашето зрение позволява с много добра разделителна способност да бъде възприеман цветът, формата и цялата диспозиция на околния свят. На очите като оптичен прибор са присъщи явленията аберация (отклонение) – сферична и хроматична, и дифракция (разсейване на светлината). Координатната и векторна многоплановост на възприеманата околност, „разчетена“ от зрението, е резултат от стереоскопичната способност на окото. При наблюдението на прозрачен обект, каквото е стъклото, възприятието за обеми, дълбочина, пространствена установеност не винаги е еднозначно. Това произтича от оптичните му качества. Стъклото е незаменим изграждащ елемент на различните по предназначение и устройство оптични прибори (телескоп, бинокъл, микроскоп, далекоглед и пр.).

Художествените обекти от стъкло също въздействат със своята оптика и в зависимост от това и от гледната точка възникват неизброимо количество оптични деформации, производни на пречупването, поглъщането, разлагането, разсейването,

отразяването и техните комбинации. Устременият поглед последователно влиза от „предната“ гранична повърхност, преминава през вътрешността на обекта и го напуска от „задната“ му крайна повърхност. По този път погледът съпреживява амплитудите на движението или покоя на тишината, предизвикани от оптичната игра. Прозрачността на безцветното стъкло и оцветяването му имат определящо влияние за формиране на визията, както и приложените видове облагородяване¹, композицията на пластиката, технологичното качество на продукта. Ако при традиционните пластични решения в областта на скулптурата, живописа и другите изобразителни изкуства, олицетворявани от съответния материал, възприемането на образа се определя от външните форми на повърхнината им, отразяваща и вътрешната динамика на обемите им, то при прозрачните обекти възприятието е тотално, на „атомно“ ниво. При прозрачното „отвън“ и „отвътре“ са равнозначни, смисълът на схващаното „отпред“ или „отзад“ избледнява и отстъпва пред ефекта на общото, където границите на частите и плановете са в непрекъснато движение и градивно единство. Прякото сливане на понятията е и видимата условност на транспарентния хаос, добавка на още едно измерение. Видимостта е неограничена и единствено светлината може да бъде неин коректор. Чистотата на стъкленото е степен на технологичен успех, а също и естетическа категория (Д. Шинделарж)². Чистата видимост е съдружна с яснотата, те са

¹ Облагородяване на стъклото – последващо художествено оформяне

² Šindelář, D. Estetika sklářské tvorby. 1974, с. 58.

спонтанния шепот на прозрачната материя, задължителното ѝ основание, изначалното благородство, незасегнато от последващото облагородяване. Яснотата на идеята и чистотата на израза са стълбовете на художествената фикция, те са причината и следствието в усилията на художника стъклар. Концептуалният подход в зависимост от проектните намерения може да наложи едно или друго естетично решение, съпроводено и със съзнателно потискане на някои от тези качества. Приглушаването на бистротата може да е следствие на технологичен подход в случаите, когато се търсят асоциации с други материи – камък, мрамор, порцелан, скъпоценни камъни. Изместването на тези присъщи за стъклото качества води към интересни прояви на естетично напрежение, невъзможни при непрозрачните материи, защото яснотата навлиза вътре в него, като създава богат и загадъчен фон за искрящата чистота. Тези размествания на чистото и ясното, без да се губи тяхната взаимна връзка и обусловеност, са в процеса на художественото изграждане начинът да бъде изразена и оцветена идеята, да стане тя по-достъпна. Ако в полето на художествено-технологичния подход е очевидно прякото, видимо действие на тези качества, то в съкровено пространство на идеите чистотата и яснотата могат да имат мощно „невидимо“ излъчване. Яснотата на мисълта и чистотата на идеята винаги са били приоритети в художествения процес и изразители на простотата и универсалността на художествения обект. Тяхното успешно сливане ражда съвършенството. А то е пределът между оптимизма и песимизма, граница на светлата и всепроникваща видимост със загадъчната призрачност на сенките. Така и при

наличието на взаимноизключващи се психологични нагласи художественото послание на чистото и ясно стъкло е еднозначно, дефинитивно определено.

Основен формообразуващ и визуален фактор при стъклото е цветът, определян от нивата на поглъщане или пропускане на част от вълните на видимия спектър (избирателна абсорбция)³.

Пространствената протяжност, характерна за материалните обекти, се отнася с особена сила и за стъклото. За пространството трите координати (x, y, z) са валидни, но те не го обясняват в задоволителна степен. Понятието пространство-време задава координираното определяне на обективността на движението. Тук е полето на събитията, където съществува четириизмерната непрекъснатост, а времето губи статута си на абсолютна даденост. Промените в схващанията на класическата механика са необходимост в света на големите скорости. А това е микрокосмосът на елементарните частици и скоростта на светлината. Взаимодействието на стъклото със светлината не може да бъде повод за механично пренасяне на понятията от релативната теория в сферата на прозрачното, то е само отправна точка към един нетрадиционен поглед. Изчистената до краен предел форма трепти с вибрациите на равнини, линии и обеми, като статика и динамика се носят устремно в танца на прекрасното. Контактът *зрител – обект*, обхванат в териториите на пречупването, оптичната деформация, разсейването на светлинната вълна, маркира присъствието на невидимото поле на емоциите. Неговото

³ Пасков, Д., В. Ковачев. Ръководство по топене на стъклото. 1959, с. 227.

проявление е двупосочно, очаквано, желано. Тук безмълвието е в напрегнат екстаз, а драмата на цвета успокоява, отпуска духа.

Разбиранията, основани на резултатите от научното дирене и потвърдени от опита, не са в противоречие с цялостния поглед към различията между кристалното и стъкловидното състояние. За разлика от кристалите, които се характеризират с порядък, определеност, прекъснатост, то при стъклото тези качества са с обратен знак – аморфността предопределя безпорядъка, оптичната дезинтеграция – неопределеността, изотропията – непрекъснатостта. Това определение не изключва диалектиката в **стъкленото пространство**, където могат да бъдат открити елементи на порядъка, определеността и прекъснатостта. От особена важност при създаването, а и при съзерцанието на обектите от художествено стъкло е присъствието на геометрията като водещ формирането субект. Конструирването на пространствения ритъм носи печата на геометризирания образ, сведен или по-точно приложен към една стилизирана символика. Геометричната взаимозависимост изгражда и със същата сила разгражда прозрачните конструкции. Празнотата, пустото, незаетото имат свой геометричен еквивалент, те са част от художествения образ (ажури, перфорации, разрези). Художественото третиране подхранва активното **стъклено пространство**, но тази активност (оптическа, естетическа) се разраства в пъти при прилагането на един възможен и характерен само за стъклото похват. Това е системата на клиновите (кòси) разрези на обемите в определени техни участъци, при което изникват нови релефни конфигурации, редуват се оптични огнища, проблясват уловените светлинни

вибрации. Можем да срещнем този художествен похват в неповторимото, многостранно и великолепно творчество на един от колосите на световното художествено стъкло – професор Станислав Либенски. Тук ще посочим две от работите на този автор, които в мнозинството си са шедеври – „Реката на живота“ (1970 г.) – пространствена пластична композиция от кристал и носещи конструктивни елементи с обща дължина 27 м, както и пластиката „Сърца“ – изпълнена от златен рубин. Изключително богатата пластичност на „Реката“ наред с редуването на мащабните обеми, символизиращи водата и изградени на места с помощта на „отсичането“, се носи също като „по вода“ в пространствен бяг – символ на съдбовната орис на творчеството. Другата пластика – „Сърца“, която е била предназначена за посолството на ЧССР в Делхи – Индия, е своеобразен художествен връх не само в естетически план, но и нагледен пример като разбиране за същността на понятието стъкло. Тук строгостта на разреза, категорично определя цялостното излъчване на творбата, става пресечна точка между светлинните проблясъци и благородния облик на златния рубин.

Взето в чист вид, като се изключи материалната му битност, активното пространство при стъклото може подобно на математичното пространство да бъде определено като „**стъклено пространство**“ и това съвсем не е преувеличено предвид изключителните му и дори крайни характеристики. Отворената отгоре чаша затваря, заключва обем, а затвореният, обграден отвсякъде с повърхности масивен стъклен блок, отваря на свой ред пространството и освобождава обемите, които го изграждат. Така

погледнато, стъклото е синтетичното основание на прозрачността, енергийна траектория на благородството. Вдъхновител, мотив на изкуството, стъкленият предмет има знаменателна и плодотворна социална функция. То е и фасада и същност на конкретната, а не условна видимост. Възприемането на прозрачното като граница на видимостта е една от възможните гледни точки, то не е функция на математически анализ или физическо доказване, още по-малко е плод на геометрична схоластика. Тук научната хипотеза и артистичният заряд са в удивително единодействие и многобройните превъплъщения на стъкленото като че ли са вградени в абсолюта на прекрасното.

Формирането на едно нетрадиционно, характерно и специфично само за стъклото схващане като активно пространство се основава на качеството му за въздействие в две основни направления. Първото направление е прякото възприемане на формата, нейното комплексно визуално навлизане в ползрението посредством уникалните, относими само към стъклото качества, от които на първо място са прозрачността и крехката, естествена лекота на тази материя. Особен интерес и внимание предизвиква онази неуловима втора магистрала на въздействие на прозрачността и оптичския коктейл, чийто носител е стъклото – там, където визуалният контакт преминава в рядък вид психологическо общуване.

По-достъпните и от формална гледна точка по-лесни обяснения за такова усещане намираме в светлия му облик, който акумулира в себе си загадката на светлината, изразява я, като рисува цветовете на спектъра вътре в себе си. И тук предметното,

утилитарното отстъпва пред сладката магия на духовната наслада. Така човекът, учен или художник, а и непредубеденият зрител, става свидетел на взаимодействието между стъкло и светлина вътре в самия обект, но и извън него. Ето как границите между причина и следствие стават трудно различими. Шеметът на светлинната скорост не е в състояние да наруши спокойната вгълбеност например на една класическа гравюра върху стъкло.

Художествената уравновесеност в подхода към разработване на конкретна тема – портрет, пейзаж, фигурални или друг вид композиции, не изключва драматизма, кулминацията, резките обрати, за чието постигане водеща е ролята на **стъкленото пространство**. По трасето на естетическото откривателство неусетно се навлиза в орбитата на психологическия тест, а това е теренът на чувствата при допира с прозрачното. Физическото пространство, такова, каквото го познаваме, без да сме уверени в правотата на това познание, има свои конкретни измерения. В т. нар. духовно пространство някои от основните координати са в посока етика, психология, емоция. Тоталното навлизане на стъклото в живота на човека на различни нива в бита и обществото води неотменно до възникване и развитие на една **нова култура** в досега с прозрачното. Чистотата на материята стъкло тук е ключов фактор и мотиватор, тя генерира позитивизъм в отношението към околния свят, а това подхранва надеждата.

Символът на прозореца не би имал своята сила и въздействие, ако една от неговите характерни съставлящи не е стъклото. Вулгаризираното схващане за стъклото като „джам“, чиято трошлива неустойчивост представлява постоянна заплаха,

бледнее пред широтата на неограничения, пълен с интересни открития поглед през **пространството на стъклото**. Рамката, конструктивното решение на тази своеобразна „опакровка“ бива изместена от диалога – пряк и косвен – между **вътре** и **вън**. Тук усещането за свобода като че ли преобладава, а с това и радостта, чиито допирни точки с ползата са твърде рехави.

Определянето на пространството като фундаментален израз на материята е основополагащо, макар и изведено на равнището на достигнатото ниво на познанието за света. Главно негово качество е непрекъснатостта, чиято математическа характеристика е в произволно малката стойност на стъпките, които свързват две близки точки. И пак по пътя на математическия анализ се извеждат определенията за едноизмерната, двуизмерната и триизмерната непрекъснатост, което все още не е задоволително обяснение на физическата същност на пространството. Тук се намесва друг ключов фактор при определянето на материята – това е движението. Така се стига до необходимостта от обяснение хода на събитията, зараждането, реда или последователността на протичането им и логичния им завършек. Така фрагментарността на явленията независимо от тяхната повторимост, накъсаността на събитията, понятията „начало“, „край“, „възникване“, „унищожение“ изискват внимателен прочит посредством въведената от човека представа за понятието време – едноизмерно и еднопосочно по дефиниция. С подходящи примери физиката стига до рационалния извод за приемане на времето като естествена координата на пространството наред с останалите възприети определения. Реалиите на достигнатото познание за света имат

свой израз в науката, а тук хипотезите, чието потвърждение или отричане принадлежи на бъдещето, нямат тази валидност. Ако се върнем към разбирането за връзката пространство-време, тук ще отбележим двете основни представяния на тази обвързаност посредством движението. Дали пространство-времето е непрекъснато и всеобхватно, дали съществуват други физически същности и измерения, какво стои като проблем и истинен отговор зад феномените „безкрайност“ и „вечност“ са все стъпала, по които човешкият интелект ще продължи да се изкачва. Разглеждането на тези физически схващания е в пряка връзка с възприемането на **стъкленото пространство** като една все по-често срещана действителност, уникална по своя характер и въздействие.

Разликите в статичното и динамичното представяне на взаимовръзката пространство-време не са противоборство, още по-малко – отхвърляне на някое от тях. Те се коренят в **трансформациите**, настъпващи вследствие на движението и промените, които настават в течение на времето. Класическата физика борави с динамичния стереотип на тази връзка, където положенията се изменят с времето, докато релативната теория възприема статичния модел като представа за движението, съществуващо в пространство-времето. Така споменатите модели са еквивалентни и равнопоставени, а това е валидно при явленията където скоростите са малки. Там където се осъществяват големите скорости, близки или равни до тази на светлината, отпада „абсолютът“ на времето, а в правата си влиза четириизмерната непрекъснатост. Времето и пространството се променят вследствие смяната на координатните системи, като този факт на променливите

свойства на четириизмерната непрекъснатост се изразява с трансформацията на Лоренц⁴. А къде все пак са допирните точки между научния възглед и съзерцанието на художествената творба от стъкло, там където погледът преминава през или обхваща прозрачния обект?

Така въпросът коректно ли е да се съпоставя физическото със **стъкленото пространство** няма еднозначен отговор, а това зависи най-вече от гледната точка. И ако определението на едното е плод на научното съждение, а появата на другото е резултат от художественото търсене, възможно ли е взаимодействие помежду им или паралелно сътрудничество.? Не само една близка по смисъла си терминология спрямо тях като статичност, динамика, трансформации, оптическа илюзия, видимост и пр. ни дава увереност за един положителен отговор. Друг немаловажен довод за това е взаимното визуално партньорство и благотворно въздействие на едното спрямо другото и обратно, което допълнително мотивира работещите със стъкло в тяхното научно дирене или художествени изяви.

Активното стъклено пространство прави простора осезаем, интересен, желан и така необходим, неговата прозрачност е атмосфера в атмосферата, нескончаем извор на инвенции, състояния, настроения.

⁴ Айнщайн, А., Л. Инфелд. Еволюция на идеите във физиката. 1937, с. 148.